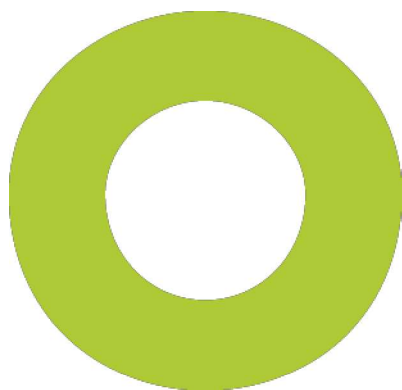

Årøgle 2

TAK 1747 Bygherrerapport om bebyggelse fra jernalder

Af Bojensen, arkæolog, Kroppedal Museum

Abstract

Udgravningen afslørede ni strukturer: seks huse (K1, K5, K6, K7, K8 og K9) og tre hegn (K2, K3 og K4). Disse strukturer tolkes som spor af flere gårdsenheder fra jernalderen.

Undersøgelsens forhistorie

I 2016 ønskede Høje-Taastrup kommune at etablere en kunstig bakke på det grønne område ved Årøgle, blandt andet som kælkebakke. Kroppedal Museum har tidligere udgravet arealer syd og øst for det areal, der er relevant her (TAK 1675 Årøgle), dengang kommunen ønskede at etablere en støjvold vest for Holbækmotorvejen. Udgravningerne dengang afslørede flere huse fra førromersk jernalder, og spredte aktiviteter fra neolitikum.

Museet vurderede, at der i forbindelse med det nye anlægsprojekt var risiko for at beskadige væsentlige levn fra oldtiden, og anbefalede en prøvegravning. Denne begyndte tirsdag den 29.08.2016 og sluttede i felten torsdag 01.09.2016. Prøvegravningen afslørede spor af fem huse fra oldtiden, en uidentificeret hus- eller hegnskonstruktion fra oldtiden, og hvad vi dengang tolkede som et lille neolitisk kulturlag (A17). Museet indstillede til, at alt dette skulle udgraves. Udgravningen begyndte den 17.10.2016 og sluttede i felten 08-11-2016.

Udgravningen forløb fra 17-10-2016 til 08-11-2016. Vejret var omkifteligt, lejlighedsvis koldt og vådt, som forventeligt for oktober og november i Danmark. De sidste få dage var udgravningen ramt af kraftigt regn, nattefrost og let sne, der besværliggjorde arbejdet.

Den lokale interesse i det arkæologiske projekt var minimal. Der var tre besøgende under hele udgravningen, og de var mere interesserede i det planlagte anlægsarbejde, end i arkæologien.

Landskabet

Området lå under udgravningen dækket af græs og urter, uden buske eller træer. Enkelte rapsplanter viser, at området indtil for nyligt var landbrugsjord. Nordvest for det udgravede areal, lige nord for K2, ses et lille fald i terrænet, og alt tyder på, at dette område har været fugtigt. Dyrelivet på det grønne område er ganske varieret; vi så harer og agerhøns, forskellige rovfugle, og én gang en lille ruddel af fire-fem rådyr.

Det nuværende terræn er domineret af en moderne støjvold mod øst. Før denne blev bygget, var terrænet let kuperet, med mange ganske små, lokale højedrag. Landskabet som helhed har ikke noget tydeligt fald i nogen retning, men lokalt i det område, der berøres af udgravningen, ligger det højeste punkt i syd, omkring A10, og landskabet falder svagt til alle sider af dette.

Undergrunden er overalt let sandet ler. Dette ler spænder i farve fra grågult til lyst orangebrunt. Flere steder er leret tydeligt komprimeret, sandsynligvis sammenkørt af tungt maskineri. Dette var særligt tydeligt i udgravningens østlige del. Flere steder flagede leret op.

Udgravningsmetode

Prøvegravningen afslørede flere koncentrationer af anlæg. I den egentlige udgravning undersøgte vi disse. Vi rømmede mulden af omkring koncentrationerne med en 25 tons maskine, og fjernede muld i alle retninger indtil vi kunne afgrænse de påviste strukturer. Herefter indridsede vi alle anlæg og mulige anlæg med hjørnet af

en skovl, og markerede dem i fladen med malerpinde. Vi indmålte alle anlæg med GPS.

Vi snittede alle anlæg, om muligt i anlæggenes længderetning, sekundært nord-syd, generelt med den østlige halvdel bortgravet. For anlæg, der indgår i huse og hegn, prioriterede vi dog at forstå anlæggenes interne relationer. Derfor er alle stolpehuser fra tagbærende konstruktioner snittet vinkelret på husets længderetning, typisk nord-syd, og alle hegnsstolpehuller snittet i hegnets længderetning (varieret, men ofte nogenlunde øst-vest). Det kan diskuteres, om det er mest givende at snitte hegnsstolper på langs eller på tværs af hegnets længderetning. Da der i mange tilfælde var bevarede stolpespor, tog vi jordprøver af alle af de anlæg, der entydigt indgår i identificerede konstruktioner (huse eller hegn) med henblik på at udtage materiale til C14-datering. Desuden tog vi jordprøver af enkelte andre anlæg. C14-datering er en langsom proces, og det vil tage måneder endnu, før resultaterne af disse prøver foreligger.

Vi tegnede alle snit i 1:20, og fotograferede alle strukturer, rekonstrueret med landmålerstokke.

I A17 forsøgte vi en mere kompliceret registrering. Fund i fladen havde givet det indtryk, at A17 kunne være et neolitisk kulturlag. For at belyse dette etablerede vi et lokalt målesystem, hvor vi inddelte fladen i kvadratmeter, orienteret efter anlæggets længderetning. Jeg gravede felt F5 med ske og skovl, for at få en bedre forståelse af fundtyper og fundmængder, og af anlæggets form og opbygning. Herved blev det klart, at anlægget ikke var et usædvanligt kulturlag, men en mere almindelig grube, og at den rimeligste datering var jernalder. På den baggrund valgte vi en mindre tidskrævende metode, og gravede dette anlæg med længdesnit, som de andre gruber. Der er ingen tvivl om, at den tidskrævende kvadratmetermetode giver flere fund, men intet tyder på, at disse ville forbedre vor forståelse af anlægget på en måde, der står mål med den ekstra arbejdsindsats.

Undersøgelsens resultater

De vigtigste resultater af udgravningen var de ni konstruktioner K1 til K9 og de tre store gruber A17, A127 og A143. Konstruktionerne fordeler sig på tre hegn og fem huse. De tre store gruber skal rimeligvis tolkes som materialetagningsgruber, hvor man har gravet ler til at lerkline husene. Vi kan rimeligt associere A127 med hus K9 og A143 med hus K7, mens A17 ikke kan associeres overbevisende med det nærliggende hus, K8.

Jeg skal her præsentere konstruktionerne først, anlæggene derefter. Alle huse på Årøgle er treskibede langhuse, orienteret øst-vest. De treskibede langhuse er opbygget med en solid, tagbærende konstruktion af stolpepar, og med meget lettere vægge, der sjældent efterlader arkæologiske spor. Den tagbærende konstruktion bestod af lodrette stolper, stillet i par nord-syd, og i rækker øst-vest. På disse stolpepar hvilede A-formede spær, der bar rafter i husets længderetning, der bar taget. Taget var formentlig stråtækt, væggene lerklinede. Husene har ofte bevaret dørkonstruktion med jordgravede stolper, i facade og/eller i gavl. I mange huse var den ene ende indrettet til stald, og her havde man nok flere indgange, én til stalden og én til hjemmet.

Jeg skal nu beskrive de enkelte konstruktioner, inden jeg sammenfatter:

Oversigtsplan.

K1

Treskibet langhus, repræsenteret ved fire stolpehuller efter tagbærende stolper. Alle stolpehuller fremstår i snit dybde, med stejle sider. I de to nordlige stolpehuller (A20 og A25) ses stolpespor. I A25 tyder profilet på, at stolpen kan være trukket op, og lagene derved forstyrret. Dette er ikke synligt i de øvrige stolpehuller. Der er muligvis en stratigrafisk observation i A24, der synes overlejret af (og yngre end) grube A23, men afgrænsningen af de to anlæg er usikker og lagene er på dette sted diffuse. A23 er ikke dateret nærmere end oldtid, og kan derfor ikke datere huset.

Yderligere stolper er eftersøgt uden resultat. Den dokumenterede konstruktion er påfaldende trapezoid, mærkbart bredere i vest end i øst.

Den tagbærende struktur er overraskende lille, men stolpehullerne er så dybe, at vi kan regne med, at ingen relevante anlæg er bortgravet. Vi har afsøgt det omgivende område uden resultat. Den tagbærende konstruktion bestod altså kun af fire stolper. De to vestlige stolpehuller ligger i den gamle søgegrøft, og er derfor afgravet til lidt større dybde, end de to østlige.

Omkring huset ses flere gruber (A26, A27), men intet tyder på, at de og huset er samtidige. Gruberne ser nye ud i snit, og er snarere væsentligt yngre end huset.

K1 må ud fra størrelsen tolkes som en økonomibygning. Det lange spænd øst-vest og den korte brede nord-syd kunne antyde en datering til germansk jernalder, og de smalle, dybe stolpehuller støtter en mere generel datering til jernalder. Det er oplagt at sætte huset i forbindelse med de omgivende, mere genkendelige jernalderhuse, men ingen af disse kan rimeligt dateres til germansk jernalder. Hvis K1 skal knyttes til det nærmeste hus, K5, må dateringen ligge tidligere i jernalderen, og hvis ikke, må hovedbygningen ligge udenfor det udgravede område. Det sidste kan meget vel være tilfældet: K1 ligger helt ude mod vestgrænsen af de undersøgte områder, og et tilhørende hovedhus kunne ligge lidt længere mod vest.

K2

Hegn. Hegnet er repræsenteret ved i alt otte stolpehuller, tydeligt ordnet i fire par. I begge ender af hegnet har vi søgt efter flere stolper, uden resultat. Flere af de observerede stolper er kun bevaret i ringe dybde, og det kan ikke udelukkes, at andre stolper i hegnet alene stod i muld, og derfor ikke efterlod sig arkæologiske spor, men det, vi kan observere, er et kort forløb af otte stolper. I det østligste sæt (A40 og A41) er den østlige stolpe påfaldende dybere end den vestlige. Det kunne måske tyde på, at de to ikke er gravet ned samtidigt, for da ville man vel have gravet ét hul til begge, og sat dem i samme dybde. I stedet kan dobbeltstolperne tolkes som udskiftninger, så vi her ser to faser af ét hegn af fire stolper i hver fase. I profillet skæres nedgravningen til A40 (vest) af nedgravningen til A41 (øst). Dette tyder på, at A41 stratigrafisk er yngre, og derfor på, at den østlige fase af hegnet er yngre end og afløser den vestlige fase. Ingen af de andre tre par tillader gentagelse af denne observation. Mit forslag er derfor, at fase 1 består af A34, A36, A38 og A40, fase 2 af A35, A37, A39 og A41. Der er stolpespor i flere af stolpehullerne (A34, A35, A36, A39, og måske A40).

Alle stolpehullerne er små, med ringe dybde og diameter, hvilket styrker den tolkning, at der er tale om et hegn, ikke et hus. Det er ikke klart, hvilket formål dette hegn tjente. Den nærmeste

Hus K1 fra øst og fra S.

Hegn K2 fra SØ og fra SV. Dobbeltstolperne skyldes sandsynligvis at hegnet er skiftet ud på et tidspunkt.

struktur er hus K5, men det korte hegn er ikke tilstrækkeligt til fx at indhegne en gårdsplads. Det er sandsynligt, at K2 (i to faser), K3 og K4 alle er faser af samme funktion, og har afløst hinanden, i én eller anden rækkefølge, muligvis i par, med et hegn i nord og et hegn i syd i hvert par. Sådanne parallelle hegn kunne danne en dyrefold, hvis der var låger i begge ender.

K3

Hegn. Hegnet er repræsenteret ved fire stolper, placeret på en række, med jævn afstand. I snit er tre af de fire stolper ganske ens, smalle og dybe, mens den fjerde, A49, er lidt mere overfladisk. Der er ikke synlige stolpespor i disse stolpehuller, og kombinationen af dybe huller og ringe diameter taler for, at stolperne kan være rammet ned, frem for gravet ned. Denne observation kan ikke gentages for de andre hegn (K2, K4). Hvis de forskellige hegn er lavet med forskellige teknikker, antyder det, at de er lavet på forskellige tidspunkter, mest oplagt måske at K3 afløser eller afløses af K4.

A52 er undersøgt sammen med dette hegn, men ligner ikke hegnstolperne i snit.

K4

Hegn. Hegnet er repræsenteret ved tre stolper, hvoraf den midterste er mindre dyb end de to andre. I én stolpe ses et muligt stolpespor.

A54 er undersøgt sammen med hegn, men adskiller sig tydeligt fra hegnstolpehullerne i profil.

Alle hegnstolperne er snittet VØ, men ved udtagning af jordprøver blev det klart, at de muligvis hælder lidt mod syd. De tilbageværende levn blev derfor snittet igen, NS, uden at dette afklarede spørgsmålet. Hvis hegnet hældede, var det ikke meget, mindre end 10 grader. Disse sekundære snit er ikke tegnet. Igen er denne observation unik for dette hegn, og igen antyder dette, at de tre eller fire hegn ikke er opført samtidigt.

Det er ikke klart, om A46 er del af dette hegn, men alt i alt synes det mere sandsynligt, at A46 skal knyttes til K3 end til K4, og da snittet ikke afslørede flere faser, er den her tolket som del af K3.

K5

Treskibet langhus. Huset er repræsenteret ved otte stolpehuller efter tagbærende stolper og fire mulige vægstolper. Der er to mulige vægstolper på hver side af huset. Efter placeringen er der næppe tale om dørstolper: hvis alle de fire anlæg er del af samme konstruktion, er denne ikke særligt regulær. Hvis dette er reelle vægstolper, må der oprindeligt have været mange flere stolper i væggen, men de mulige vægstolper er bevaret i så ringe dybde, at det kan være rent held, at de fire er gravet ned i undergrund. Alle andre, tabte, vægstolper kan have stået i muld, og være forsvundet uden arkæologiske spor. Desværre er de fire mulige vægstolper bevaret i så ringe dybde, at det ikke kunne afklares om de er reelle vægstolper eller blot naturlige forstyrrelser (dyregange, småstenspor).

Stolpehullerne efter den tagbærende konstruktion er bevaret i godt 10 cms dybde i de tre østlige stolpepar, noget dybere i det vestligste par (bevaret cirka 20 cm dybde, men da vi har fjernet mere jord her, har stolperne reelt stået cirka 35 cm dybere end i øst). Dette er en konstruktionsdetalje, der ikke er helt usædvanlig i jernalderhuse. Det vestligste sæt står også i lidt større afstand til det

Hegn K3 fra SØ og fra S.

Hegn K4 fra SØ og fra SV (uden A46).

næste sæt, end det er tilfældet for de tre østlige sæt. Dette kunne antyde, at huset havde forskellige funktioner i de to ender (ud fra andre, bedre bevarede huse, oplagt stald og, beboelse). Der er observeret stolpespor i flere tre, men ikke i alle stolpehuller efter tagbærende stolper. Stolpesporene varierer meget i diameter: 16, 22 og 43 cm. Det er vel muligt, at man byggede med så irregulært tømmer, men måske mere sandsynligt, at det brede stolpespor i A151 mere afspejler nedrivningsprocessen, end stolpens størrelse.

Den tagbærende konstruktion er 235 cm bred og 710 cm lang. Hvis vægstolperne er reelle, har væggene stået 75 cm fra den bærende konstruktion, og hele huset derfor målt cirka 10,10*3,85 meter, knap 40 kvadratmeter. Det må siges at være en beskeden størrelse for et jernalderhus. Alligevel antyder den asymmetriske grundplan med mulig funktionsopdeling, at der er tale om en hovedbygning, rimeligvis dateret til romersk jernalder.

I samme område ligger grube A155 og grøft A146, men disse begge må tolkes som meget senere end huset.

K6

Treskibet langhus. Den tagbærende stolpekonstruktion er repræsenteret ved i alt seks stolper, i tre stolpepar. Der er ingen spor af væg, gavl eller dør. Stolpehullerne efter den bærende konstruktion er bevaret i 8-10 cms dybde, i ét tilfælde dog 15 cm. De er ganske ensartede, små og kun overfladisk bevaret.

Det er slående, at det østlige spænd er mere end dobbelt så langt som det vestlige. Det er en oplagt antagelse, at de to vestlige stolpesæt repræsenterer en udskiftning, og at hver fase af bygningen kun har haft fire tagbærende stolper. De lange, smalle sæt antyder en datering til germansk jernalder, bygningens ringe størrelse kunne antyde en funktion som økonomibygning, oplagt en satellit til K7. I så fald er huset nok ældre end germansk jernalder, for K7 skal snarere dateres til ældre romersk jernalder. Modsat K1 ligger K6 så langt fra udgravningskanten, at det ikke er rimeligt at postulere et ukendt hovedhus udenfor det udgravede areal.

Ud over stolpehullerne forekommer to gruber (A60, A62) i samme område, men disse har ikke noget med huset K6 at gøre.

Hus K5 fra S og Ø. Kun den tagbærende konstruktion er markeret

Hus K6 fra N og Ø.

K7

Treskibet langhus, repræsenteret ved stolpehuller efter ni tagbærende stolper, fire dørstolper og én stolpe fra en mulig indre konstruktion (A80). De ni tagbærende stolper stammer fra seks par, men dele af den sydlige stolperække er meget dårligt bevaret.

At dømme efter døren har huset været 5½ meter bredt, og måske 15½ meter langt, med et areal på 85 kvadratmeter. Det er dermed rimeligvis en hovedbygning i en gårdsenhed. Spændene er nogenlunde kvadratiske og sammen med den komplicerede dørkonstruktion med udtrukne stolper antyder dette en datering til ældre romersk jernalder. Det meget korte spænd fra A69 til A68 antyder, at den ene af disse stolper er en udskifter eller en støttestolpe for den anden. Baseret på profilerne er det mest oplagt at tolke A69 som udskifter eller støttestolpe.

Dørkonstruktionen er repræsenteret ved fire stolper i to par. Disse er så overfladisk bevaret, at en tilsvarende dør i sydsiden af huset rimeligvis ville være gået tabt.

Huset kan tolkes som en hovedbygning i en gårdsenhed, fra ældre romersk jernalder.

K8

Treskibet langhus, repræsenteret ved stolpehuller efter seks tagbærende stolper, i alt tre par. Det er muligt, at et fjerde stolpepar har eksisteret øst for disse, i det område, der er ødelagt ved byggeriet af støjvolden. Selvom museet prøvegravede området, før denne blev bygget, har byggeriet inddraget mere plads end planlagt og derved ødelagt en stribe land, der ikke var arkæologisk undersøgt. De østligste stolpehuller i K8 kan være gået tabt herved.

Området er ganske dårligt bevaret, med tynd muld, og det var derfor kun muligt at dokumentere de allernederste dele af stolpehullerne. I profil fremstår de noget uens, fordi nogle få centimeters reel dybdeforskel syner voldsomt i så dårligt bevarede anlæg. Stolperne er bevaret i nogen større dybde i øst end i vest.

Den let asymmetriske konstruktion kunne antyde, at vi savner et stolpepar mod øst. Målene kunne støtte en datering ved overgangen fra ældre til yngre romersk jernalder, cirka år 200. Bygningen kunne være en hovedbygning eller en økonomibygning. Afstanden til hus K7 antyder, at de to bygninger ikke tilhører samme fase, men snarere stammer fra to faser af samme gård.

Inden for husets ligger grube A92, der ikke har noget med husets brug at gøre. Lige nord for huset ligger grube A17 muligvis gravet som materialetagningsgrube til husbyggeri. Grube og hus ligger så tæt, at gruben næppe er gravet til materialetagning til byggeriet af netop dette hus; man ville rimeligvis være nødt til at fylde gruben op, før husets vægge kunne bygges.

K9

Treskibet langhus, repræsenteret ved stolpehuller efter elleve tagbærende stolper, i alt fem par (med en udskifter: A101/A102). I syd er dørkonstruktionen repræsenteret ved to stolper og her ses desuden en mulig vægstolpe (A166). Én stolpe i nordøst kan være spor af en dårligt forstået indre konstruktion (måske en skillevej).

Husets samlede areal har anslået været 4*13½ meter, 54 kvadratmeter, og det skal nok tolkes som hovedbygningen i en gårdsenhed. Dørkonstruktionen og asymmetrien mellem øst- og vestende antyder en datering til yngre romersk jernalder.

Hus K7 fra S og V. Her er kun den tagbærende konstruktion markeret, ikke døren.

Hus K8 fra N og V.

A17

Materialetagningsgrube, jernalder. I fladen er anlægget et diffust afgrænset lag af lyst brungråt sandet ler med enkelte trækulsnister, en del klumper af brændt ler, og opsamling af flint og keramik. Diameteren er 870+ cm, dybden 85 cm, og anlægget er snittet NV-SØ. I profilet ses, at anlægget har fire største dybder og meget skrånende trappetrinssider, i hvert fald mod SØ. NV-siden er ikke observeret.

Denne grube er tydeligvis opfyldt ad flere omgange. Lag 2 og 4, der består af næsten rent rødbrændt ler, er rimeligvis samtidige, formet ved én udsmidningsepisode. Der er fundet keramik i lag 1 og lag 11, og godset virker meget homogent. Der er næppe mange år mellem de forskellige opfyldningsepisoder.

Der er fundet en del flint i fladen og da vi begyndte udgravningen havde vi det indtryk, at A17 kunne være et kulturlag fra neolitikum. Intet i udgravningsresultaterne understøtter dette. Der er snarere tale om en ganske typisk materialetagningsgrube fra jernalder, måske fra konstruktionsfasen af et af de nærliggende huse. Lag 2 og lag 4 minder om de lag, man ser i anlæg tolket som ovne, men i disse ovne optræder ofte tykke trækulslag under den nedstyrtede ovnkappe. Det er ikke tilfældet her. Erkendte ovne har også ofte, men ikke altid, en stenforet bund. Igen savner vi dette træk her. De store mængder brændt ler kan oplagt forklares som rester af en ovnkappe, men det er ikke rimeligt at foreslå, at denne er styrtet ned i gruben fra sin oprindelige placering. Var det tilfældet, burde der være langt mere trækul i lagene direkte under det brændte ler. Hvis det brændte ler stammer fra en ovn, har denne rimeligvis ligget andetsteds. Det neolitiske materiale i gruben ligger i sekundært leje, omlejret i jernalderen.

Hus K9 fra NV og V. Kun den tagbærende konstruktion er markeret, ikke døren.

A127

Materialetagningsgrube, oldtid. I profilet tydeligt todelt. A127a er 115 cm i diameter, 32 cm dyb, A127b er 430 cm i diameter, 85 cm dyb. Snittet SN. A127a har stejle sider og let ujævn, næsten flad bund, A127b har to største dybder.

Anlægget har to typer fyld, men der er næppe tvivl om, at de to er opstået ved samme opfyldningsproces, og at fyld 2 blot er iblandet lidt mere omrodet undergrundsmateriale end fyld 1. Reelt synes hele anlægget, i begge dele, fyldt op ad én gang, ret hurtigt. Der er ingen linser af nedstyrtet undergrundsmateriale eller andre tegn på at anlægget har stået åbent i længere tid. Dette tyder på, at hele gruben er gravet på en gang, rimeligvis i forbindelse med byggeriet af hus K9, og derefter intentionelt opfyldt i én sammenhængende, velorganiseret arbejdsgang, med det ene formål at fylde hullet, så det ikke stod åbent. Rimeligvis har man set det som et praktisk problem, at have et så stort hul stående åbent så tæt på huset. I profilet ses en lang, sammenhængende horisont af lerkarskår. Disse ligger i ét eller to skårs tykkelse, og kan alle stamme fra samme kar. Rimeligvis er de alle deponeret i én omgang, over ganske kort tid (få minutter). Rent udgravningsteknisk kan vi vælge at skelne mellem fylden over og fylden under keramikken, men de to fyld (begge fyld 1) er helt ens, og der er ingen grund til at antage andet end, at karret er knust og nedkastet samtidigt med opfyldningen.

Det er påfaldende, men ikke særligt forståeligt, at både A127 og A143 er store gruber med en tydeligt todelt profil. Det kunne antyde, at profilen med en stor og en lille nedgravning er funktionel,

men det er ikke indlysende, hvad funktionen kunne være.

A143

Materialetagningsgrube, oldtid. I profilet tydeligt delt i to: A143a er 470 cm i diameter, 75 cm dyb, A143b er 141 cm i diameter, 48 cm dyb. Snittet VØ. A143a har stejle sider og ujævn bund, og er tydeligt formet af flere nedgravninger. A143b har stejle sider og flad bund, og synes formet af en enkelt nedgravning. Stratigrafisk er den mest oplagte tolkning, at A143b er senere end A143a.

Grubekomplekset kan være gravet som materialetagningsgrube i forbindelse med konstruktionen af hus K7, men profilet antyder også, at der er flere nedgravningsepisoder (A143a, b), og at man har gravet efter materiale flere gange på samme sted. De mange tynde fyldlag viser, at grubekomplekset har stået åbent over længere tid, og at siderne ved flere lejligheder er styrtet ned. Sandsynligvis har hullet stået åbent i måneder eller år.

Det er slående, at A127 og A143 synes gravet på samme måde, med samme formål, men opfyldt helt forskelligt: A127 lå lige op og ned af et hus, og blev opfyldt meget hurtigt, A143 lå mere afsides, og synes at have stået delvist åbent meget længe. Her ser vi nok jernalderens menneskers helt praktiske prioriteringer: det var nyttigt, at have et sted at hente mere ler efter behov, men meget upraktisk, at have et stort, åbent hul så tæt på huset.

Diskussion af bebyggelsen

Udgravningen afslørede tre hegn og fem huse.

De tre hegn, K2, K3 og K4, lå alle i samme lille område. Det er sandsynligt at K2, med otte stolper, repræsenterer to faser af samme hegn, mens K3 og K4, med henholdsvis fire og tre stolper, er enkeltfasekonstruktioner. En mulig tolkning er, at hegnene har stået i samtidige parallelle par, sådan at K2 fase 1 er samtidig med K3, og K2 fase 2 med hegn K4, eller omvendt. I så fald har strukturen bestået af to korte, parallelle hegn, op til seks meter lange, og med en indbyrdes afstand på cirka 4 meter. Hvis denne struktur havde en låge i hver ende, kunne den oplagt bruges som dyrefold, for eksempel i forbindelse med fåreklipping. Kronologisk hører disse hegn rimeligvis sammen med den nærmeste hovedbygning, K5 fra ældre romersk jernalder.

Husene er tydeligt forskellige i størrelse. Vi ved fra andre pladser, at jernalderens gårde fra og med romersk jernalder (efter Kristi fødsel) ofte består af flere bygninger, med et hovedhus og et varieret antal økonomibygninger. Hovedhusene er næsten altid treskibede langhuse, orienteret øst-vest, mens økonomibygningerne er mere varierede i både form og orientering. På Årøgle 2 ser vi dog ikke denne variation. Her er alle de påviste bygninger treskibede langhuse, orienteret øst vest. De varierer alene i størrelse.

På Årøgle 2 er K1 og K6 er ganske små. De må tolkes som økonomibygninger, knyttet til større gårde. K5, K7 og K9 er derimod så store, at de må tolkes som gårdenes hovedbygninger. K8 er noget tvetydig, især fordi husets samlede længde er uafklaret. Hvis K8 kun består af den erkendte konstruktion, med tre stolpepar, er den mest oplagte tolkning en økonomibygning, men hvis der reelt var et stolpepar mere mod øst, kunne K8 oplagt tolkes som en hovedbygning. K6 kan oplagt tolkes som satellit til K7, eventuelt i stedet til K5, og hvis K1 som satellit til K5 eller til et hovedhus udenfor det udgravede areal. K8 kan eventuelt være satellit til K7.

Det betyder, at der på det udgravede areal er påvist tre eller fire gårdsenheder, eller tre eller fire faser af samme gård, med én til to

bygninger i hver enhed eller fase. Gårdene skal alle dateres til jernalder, med foreslåede dateringer fra ældre romersk til germansk jernalder (år 1 til år 750 efter vor tidsregning). Det er ganske typisk for Sjællands ældre jernalder, at disse gårde ligger som enkeltgårde, uden omgivende hegn. Derfor er den oplagte tolkning, at der er tale om flere faser af enkeltgårde, med en hovedbygning i hver fase, og typisk én økonomibygning til hver hovedbygning. Hustypologien antyder, at K7 er den ældste hovedbygning, fulgt af K5 og derefter K8 og K9. K8 og K9 kunne være to faser af samme gård, og det er umuligt at sige, om K8 er ældre end K9 eller omvendt. Hvis K6 skal dateres til germansk jernalder, er den yngre end nogen af de andre bygninger, der er påvist i udgravningen, men dette er noget spekulativt, og hvis K6 skal knyttes til en hovedbygning udenfor det udgravede areal, må afstanden til hovedbygningen være påfaldende stor. Det er mere oplagt at forbinde K6 til K5 eller K7. I så fald må K6 dateres til ældre jernalder, trods bygningens lidt usædvanlige dimensioner. Hus K1 rejser nogle af de samme problemer, men ligger så tæt på udgravningsgrænsen, at det er mere tænkeligt, at huset kan være en satellit til en hovedbygning udenfor det udgravede areal. Hegnene K2, K3 og K4 kan mest oplagt forbindes med den nærliggende hovedbygning K5. I så fald skal de dateres til romersk jernalder.

Ved to af konstruktionerne, K8 og K9, er påvist store materialetagningsgruber klods opad husene. Disse kan stamme fra konstruktionsfasen, hvor man har gravet ler for at lerkline husene. I tilfældet A127 ved K9 er det tydeligt, at anlægget er genopfyldt meget hurtigt efter brugen, rimeligvis fordi det store hul var til gene og til fare for gårdens beboere. I tilfældet A17 ved hus K8 tyder mange små lag derimod på en mere kompliceret, og længere opfyldningshistorie, og kanten af denne grube ligger meget tæt på huset. Dette kunne antyde, at gruben ikke har stået åben, mens huset var i brug. Gruben er oplagt at tolke som materialetagningsgrube, men materialet er ikke nødvendigvis taget til byggeriet af netop dette hus.

Sammenlignet med den tidligere udgravning på de tilgrænsende arealer, er det slående, at der er så få eksempler på vægstolper. Vi har eftersøgt disse, men kunne ikke påvise dem. Den rimelige forklaring er, at denne del af området er hårdere pløjet og derfor dårligere bevaret, end de tilgrænsende arealer var. Især i den østlige del af område var mulden meget tynd.

Det område, der er udgravet i denne undersøgelse, er ikke noget velafgrænset landskabsrum. Vi ved fra den tidligere undersøgelse, at der er jernalderbebyggelse også mod syd og øst, og alt tyder på, at tilsvarende bebyggelse findes mod nord og vest. Jernalderens bønder flyttede deres gårde med jævne mellemrum, og det, vi har udgravet her, er kun et lille, noget tilfældigt, udvalg af en meget længere bebyggelseshistorie, der nok har inddraget meget større arealer. Der er ingen grund til at tro, at området på Årøgle nogensinde lå øde. I stedet har det snart været marker, snart bebyggelse, og jernalderens mennesker er flyttet frem og tilbage indenfor et lille lokalområde i hele perioden.

Stenalderfund og kogestensgruber

I A17 fandt vi enkelte stenredskaber. De skal rimeligvis dateres til bondestenalderen, mellem 4.300 og 1.800 før vor tidsregning. Det er overvældende sandsynligt, at stenalderens mennesker også byggede huse på Årøgle, men det er ikke lykkedes os at erkende

disse. Stenalderens huse er ofte meget vanskelige at erkende arkæologisk, dels fordi de er så meget ældre, og derfor er mere nedslidte og mere udvaskede end jernalderens, dels fordi de er konstrueret på en anden måde, der efterlader færre spor (med én stolperække, i stedet for to). Alle de erkendte stenalderfund stammer fra den store grube A17, hvor der også er indsamlet jernalderkeramik. Fund af jernalderkeramik helt nede ved grubens bund viser, at gruben først er gravet i jernalderen, og stenalderfundene må derfor være endt i gruben i jernalderen. Indtil da lå de nok på jordoverfladen. Dengang som nu kunne man flytte meget ældre materiale, når man gravede i jorden.

Ud over jernalderbebyggelse og stenalderfund er den vigtigste anlægstype på pladsen kogestensgruber og ildgruber. Vi identificerede otte af disse (A71, A72, A74, A76, A84, A86, A133 og A144). Alle disse indeholdt ildpåvirket materiale, enten trækulslag, ildskørnede sten eller begge dele. Sådanne gruber tolkes ofte som rester af jordovne: hvis man varmer sten til rødglødende i et åbent bål, og derefter lægger dem i bunden af et hul, kan man bage store mængder mad i det hede rum, under et låg af tørv. I nyere tid er den slags jordovne anvendt ved store forsamlinger af mennesker, for eksempel i Polynesien. Arkæologiske eksperimenter har også vist, at man kan lave udmærket, gennemstegt lammekølle i sådanne jordovne. Andre paralleller og forsøg viser, at man kan fylde hullerne med vand og relativt hurtigt koge eller opvarme flere hundrede liter vand med hede sten. Jernalderens mennesker havde ikke lerkar i den størrelse. Teknikken kan oplagt være anvendt i forbindelse med ølbrygning, behandling af skind og tekstiler, og etablering af saunaer. Vi ved ikke, hvilken anvendelse (eller hvilke anvendelser) kogestensgruberne på Årøgle havde.

Kogestensgruber optræder mest typisk i yngre bronzealder og ældre jernalder i Danmark, men teknikken var i fortsat brug op i yngre jernalder. Kogestensgruberne ligger meget ofte isoleret, fjernt fra samtidige bebyggelser, i vådområder. Det er en undtagelse at finde dem på bopladser, som her, og det er ganske sandsynligt, at kogestensgruber og beboelse ikke er samtidige.

Løse anlæg

Som så ofte før forekommer der også på Årøgle et antal nedgravninger, vi ikke kan tolke ind i nogen erkendt konstruktion. Efter form og størrelse har vi forsøgt at inndelesse disse i gruber og stolpehuller, men denne inddeling er noget subjektiv. Der er 35 sådanne anlæg, tolket som 29 gruber og seks stolpehuller. De afspejler at mennesker i oldtiden, som i dag, gravede huller i jorden til et hav af formål. Især isolerede stolpehuller udløser ofte uformel spekulation om flagstænger, tøjrepæle og endnu mere fantasifulde paralleller. Det er reelt umuligt at vise, hvilket formål det enkelte hul tjente, men mange er nok gravet, mens gårdene var beboet og aktiviteten på området var mest intens, altså i romersk jernalder.

År f./e. Kristus

Resultater fra udgravning

2000

Historisk tid

1000

Vikingetid

Jernalder
500 f. Kr.-850 e. Kr.

o K8 og K9, huse, jernalder

0

o K2, K3, K4, hegn, K5, K6, K7, huse, A17,A127,A143, gruber

Bronzealder
1800-500 f. Kr.

o Kogestensgruber

1000

2000

Bondestenalder
4000-1800 f. Kr.

o X17 løsfund af flint fra A17

3000

4000